
Polemika

Poznámky k současné a nové vědecké éře

Vladimír Svoboda

Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., Praha

svobodav@flu.cas.cz

Tento text je výsledkem mé snahy přispět k debatě o tom, v jaké vědecké éře žijeme a v jaké bychom žít měli, resp. chtěli. Ve *Filosofickém časopise* se taková debata rozběhla ve spojení s knihou *Nová vědecká éra? Od byrokratické komerce ke kreativité ve veřejném zájmu*, resp. s její recenzí, kterou ve třetím čísle ročníku 2022 publikoval Jaroslav Peregrin.¹ Přiznám se, že sám jsem knihu před vydáním této recenze nečetl, i když její atraktivní název mne zaujal a plánoval jsem, že do ní někdy přinejménším nahlédnu. Tento plán jsem nezavrhl ani po přečtení Peregrinovy recenze, jen moje motivace se poněkud posunula – zajímalo mne, zda se o nové éře ve vědě opravdu dozvím tak málo, jak recenze naznačovala.

Bohužel jsem svůj plán, jako ostatně mnoho plánů na přečtení nějakého odborného textu (s beletristickými jsem na tom ještě hůř), nenaplnil skutkem. Jak to bývá, nenašla se vhodná příležitost. Patrně by se plán nakonec tiše vytratil v zapomnění, nicméně pár měsíců poté můj zájem nečekaně oživilo zjištění, že na onu recenzi z pera mého kolegy (ne, že bych stíhal číst všechny jeho publikace, někdy je dokonce ani nezaznamenám) reagovaly hned dva polemické texty z per Martina Profanta a Emila Višňovského.²

1 Peregrin, J., Hrubec, M. – Kopecký, M. (eds.), *Nová vědecká éra? Od byrokratické komerce ke kreativité ve veřejném zájmu*. Praha, Nakladatelství EPOCH 2021. Recenze. *Filosofický časopis*, 70, 2022, č. 3 s. 607–613.

2 Višňovský, E., *Filosofická reflexia akademického bytí*. *Filosofický časopis*, 71, 2023, č. 1, s. 159–167; Profant, M., *Kritéria místo politiky? Odpověď Jaroslavu Peregrinovi*. *Filosofický časopis*, 71, 2023, č. 1, s. 169–174. Snad nezpůsobí žádné nejasnosti to, že u odkazů na jednotlivé texty budu používat pouze čísla stránek – s tím, že tam, kde budu odkazovat na recenzovanou knihu, budu používat hranaté závorky.

To mne upoutalo a přečetl jsem je pozorně hned po tom, co se mi nové číslo *Filosofického časopisu* dostalo do ruky.

Nepřekvapilo mne, že se oba diskusní texty knihy zastávají a snaží se ukázat, že je Peregrinova recenze povrchní a ve výsledku zavádějící. Co mne trochu překvapilo, bylo to, jak málo (zdálo se mi) oba autoři reagovali na kritické výhrady z recenze, které jsem si matně pamatoval. To mne přimělo přečíst si onu kontroverzní recenzi znovu a nakonec i sáhnout po knize, která se stala předmětem tak rozporných pohledů. Nemohu ani dnes říci, že jsem ji přečetl od začátku do konce, ale řadu kapitol jsem pročetl pozorně a některé alespoň zběžně.

Na následujících stranách si můžete přečíst, jaký výsledný dojem jsem si odnesl ze čtení všech zmíněných textů. Předtím však musím uvést jednu poznámku: Nemohu předstírat (ani sám před sebou), že jsem zcela nepodjatý. S autorem recenze mne poji dlouholetá odborná spolupráce i přátelství. Chci nicméně podotknout, že vůči autorům reakcí nemám žádné negativní předsudky – Martin Profant je můj spolužák z Filosofické fakulty, se kterým mne poji spousta příjemných i dobrodružných zážitků, a kolegu Višňovského si vybavuji jen matně z několika zasedání a neměl jsem rozhodně žádný důvod na něj zanevřít.

Mojí primární pohnutkou k sepsání tohoto textu byla potřeba uspořádat si myšlenky o hodnocení vědy obecně, a filosofie (jako vědecké disciplíny) zvlášť, a ujasnit si, zda skutečně stojíme na prahu nové éry nebo by takový zásadní přelom ve vývoji vědy byl přinejmenším žádoucí. Zároveň mi sepsání polemického příspěvku snad může posloužit jako krok směrem k potenciálnímu zjištění, zda jsem či nejsem jakýsi mimoň, který se už léta, aniž by to zaznamenal, pohybuje v byrokraticky a komerčně deformovaném a degradovaném akademickém prostředí, jež je elitářsky uzavřeno potřebám obyvatelstva a ve kterém jsou více než vědci oceňováni „vědečtí“ manažeři, jak plyne z některých textů inkriminované knihy. Kladu si také otázku, zda můj zdaleka ne tak vyhroceně kritický pohled není ojedinělý (i když i já si samozřejmě rád zanařádávám na poměry, včetně poměrů v naší vědě).

Struktura mého polemického příspěvku je následující: Nejprve uvedu pár odstavců ke knize samé. Budou se týkat zejména jejího úvodu, ale uvedu i pár svých postřehů k některým kapitolám. Potom se dostanu k obsahu polemických reakcí spoluautorů a na závěr se zaměřím na to, co mi v nich chybí.

* * *

První věcí, která mne hned na začátku knihy *Nová vědecká éra?* – konkrétně v Úvodu, který napsali Marek Hrubec a Martin Kopecký – zaujala, byla řada podivných pasáží, které mi zněly komicky nebo nesrozumitelně až zmate-

ně (spojka „nebo“ je zde nevyklučující). Jde o sdělení typu: „Ustavování nové vědecké éry je patrně během na delší trať“, „zakotvení humanitních a sociálních věd v interní kritice, jež čerpá ze zdola z kritické demokratické participace v lokální pospolitosti, se musí vyrovnat s externí kritikou, jež interní podmínky přesahuje“, „Pro rozvinutou participaci občanů a vědců je přitom nutná strukturální transformace současných společenských institucí, bez nichž se participace fragmentuje“; nebo o takové formulace jako: „přetrvávající chapadla, jež nadále částečně produkují provoz na vědeckých a pedagogických institucích“. Nemohu se zbavit pocitu, že část onoho (v Úvodu rovněž zmiňovaného) obyvatelstva by se po přečtení takových pasáží mohla utvrdit v přesvědčení, že humanitní vědci se zabývají psaním záměrně nesrozumitelných a (možná nezáměrně) zbytečných slátanin.

Při dalším čtení na mne „sáhl“ onen negativismus, kterého jsem se již výše dotkl. Je to opravdu tak, že jsou v našich vědeckých institucích „více oceňování finanční „vědečtí“ manažeři před vědci“? [s. 11] Je naše akademická sféra skutečně komerčně a byrokraticky deformována na základě neoliberálních imperativů? A skutečně akademické prostředí upadá? Musím říci, že mám pocit, že alespoň v prostředí, ve kterém se už přes 35 let primárně pohybuji, tj. ve Filosofickém ústavu Akademie věd ČR, tomu tak není. Když si vybavím, kteří z mých kolegů mají největší reputaci, nenacházím mezi nimi nikoho, kdo by byl více vědeckým manažerem než vědcem. A porovná-li ústav před dvaceti lety a dnes, zdá se mi, že nezabředl do krize, ale ve většině ohledů se velmi znatelně posunul kupředu (o situaci před třiceti a více lety nemluvě).

Není tedy asi překvapivé, že nesouhlasím s Višňovským, když ve svém příspěvku na adresu dnešního vědeckého prostředí říká: „Vyzerá to tak, že vědci sa starajú len o hodnotenie, ale nikto o tvorenie!“ [s. 23–24] Chápu, že to má být trochu nadnesené vyjádření, ale přesto mi přijde nepřipadné a zkrslující (zvláště v rámci žánru odborného textu). Neřekl bych přitom, že žiji v nějakých iluzích, a kdo mne zná, mě bude jen těžko podezřívát z náklonnosti k neoliberální politice (včetně politiky vědní). Víím o tom, jak negativně mnozí mí zahraniční kolegové (zejména z anglosaského světa) prožívali a dílem stále prožívají nástup tzv. manažerského řízení univerzit, a zaznamenal jsem i to, jak ochotně některé české univerzity začaly po zavedení „kafemlejnku“ motivovat pracovníky k produkci bodů za každou cenu. Velká většina kolegů, které znám, se ale jednoznačně zaměřuje na skutečnou vědeckou práci a celkově z mého pohledu Akademie věd ČR neblahým trendům v hodnocení i řízení institucí až překvapivě úspěšně odolala a odolává. (Přiznávám, že můj vhled do slovenského vědeckého prostředí je omezený.)

Při pročítání dalších textů knihy jsem si uvědomil, že články (mluvit o kapitolách mi přijde nepřipadné) se mi jeví být tím zajímavější, čím míň se v nich projevuje snaha o „filosofický přesah“ a čím více jsou podloženy fakty.

Takový „přízemnější“ a informativnější přístup oceňuji u příspěvků Štěcha, Hladíka, Kopeckého i Grotlüschenové.³ Filosofický přesah, který chybí Peregrinovi, mi tedy v knize nechybí – myslím, že není nezbytné, aby kniha byla povýtce filosofická.

Specifické místo v knize zaujímá text Josepha Feinberga, jehož žánr je těžko uchopitelný – jde o kombinaci jakési lamentace nad tyraníí grantů, přehledu o historii grantů v USA a protestního manifestu. Podobně jako v Úvodu mne i u Feinberga zaujaly velmi naléhavé, ale pro mě nepříliš srozumitelné formulace artikulující autorovu frustraci. Feinberg například poukazuje na to, že akademický grant „Zdání vědecké samosprávy a ‚vzájemné‘ hodnocení mezi sobě rovnými kolegy“ kryje charakteristickou neoliberální strategií, jež má maskovat otupělou hranu kapitalistické správy odvoláním se na afektivní hodnoty pracovníků, kteří se ‚účastní‘ na svém vlastním vykořisťování;...“ [s. 40], a já nevím, která bije.

Za zmínku snad stojí dva momenty, které mne na Feinbergově poněkud nesourodé filipice proti grantům zarazily. Jednak mne překvapilo, že autor zřejmě chápe grantové projekty jako čistě individuální úkoly – počítá, kolik hodin typický badatel stráví nad psaním grantového projektu, jako by jej vůbec nenapadlo, že jím uvedenou (z mého pohledu poněkud nadhodnocenou) časovou dotaci lze poměrně snadno „vydělit“, pokud badatel spojí síly s kolegy (kterým navíc příprava projektu nemusí nezbytně působit utrpení srovnatelné s tím jeho). Také z toho, co autor říká, plyne, že setrvává v omylu, že práce vědců v grantových panelech není nijak odměňovaná, což (přínejmenším v případě našeho největšího grantového „molocha“ – Grantové agentury ČR) neodpovídá skutečnosti. (Nejsem si ovšem jistý, zda by finanční odměňování panelistů a posuzovatelů Feinberg grantovému systému přičítel k dobru, či naopak.)

V každém případě členy grémií, jež vybírají, které projekty podpořit, z mého pohledu nespravedlivě osočuje, když říká: „Předstírání čistého a objektivního posouzení činí jejich moc ještě úžasnější, impozantnější a svévolnější, než kdyby připustili a zveřejnili své předsudky a zájmy.“ [s. 55] Jako bývalý člen panelu GA ČR jsem rozhodně nepředstíral, že posuzování je nějak absolutně „čisté a objektivní“ – každý soudný člověk ví, že roli příznivé či nepříznivé shody okolností (včetně vlivu osobních preferencí a předsudků) nelze v podobných procesech eliminovat⁴ –, měl jsem nicméně pocit, že základní mechanismy jsou nastavené tak, že jakékoli nečisté manipulace při-

3 Článek německé autorky je napsán perfektní češtinou. Pokud je opravdu její znalost češtiny na takovéto výši, pak smekám. Alternativní vysvětlení je, že jde o překlad, ale editoři to opomněli uvést a zmínit překladatele.

4 To samozřejmě platí třeba i pro recenzní posudky, které rozhodují o přijetí článku nabídnutého k publikování v renomovaných časopisech. Přesto nevěřím, že by Feinberg chtěl hájit názor,

nejmenším značně ztěžují, i když je nemohou zcela vyloučit. (Členem panelu jsem byl až do doby, kdy jsem spolu s několika dalšími kolegy na protest proti manipulativnímu zásahu předsedy agentury do standardního procesu hodnocení projektů rezignoval. Ve výsledku byl ale k rezignaci přinucen i onen předseda.)

Kritika grantového systému je důležitým motivem i v příspěvku Marka Hrubce.⁵ V řadě ohledů se s ním shodnu – například v tom, že posun k tzv. účelovému financování na úkor financování institucionálního byl u nás přehnaný a měl negativní důsledky, které ještě nebyly plně napraveny. Dost podivné mi ovšem přijde jeho tvrzení, že akademičtí pracovníci jsou kvůli grantům podrobeni neustálému kádrování, které „funguje jako cenzura kritických humanitních a sociálních vědců, kdy hodnotící panely střeží dosavadní vědecký a společenský *status quo*, který má být kritizován a případně transformován“ [s. 107]. Žehráni na útlak a na cenzuru ze strany člověka, který v té době zastával funkci vedoucího centra na Filosofickém ústavu a zároveň byl koordinátorem rozsáhlého projektu *Strategie AV 21*, mi nepřijde zrovna přesvědčivé. A nekompromisní důraz na zásadní roli kritické reflexe stavu vědy u nás a v západních zemích se mi po tom, co jsem měl možnost přečíst si jeho (naprosto nekritické) texty oslavující čínské úspěchy na webu *China Daily*, provozovaném Komunistickou stranou Číny, jeví jako nedůvěryhodný a nepatřičný.

* * *

Posuňme se nyní od knížky samé k textům, které byly inspirovány Peregrinovou kritickou recenzí. Martin Profant svoji polemickou reakcí⁶ začíná podivením. Netuší prý, čím by kniha v Jaroslavu Peregrinovi měla vyvolávat „dojem, že za všechno může nějaká neoliberální politická garnitura, a když nebudeme mít v čele státu takové neoliberální zaslepence, bude všechno v pořádku...“ (s. 169). Odpověď na jeho otázku se přitom nabízí a není nijak komplikovaná. Hned v úvodním odstavci už zmiňovaného Úvodu se totiž píše: „Impulzem pro naše diskuse byla skutečnost, že se neoliberální a následné ordoneoliberální (viz níže) pojetí vědy již podařilo novými normami v České republice omezit. Konkrétně byla díky úsilí mnoha lidí přijata především nová kritéria Metodiky hodnocení výzkumných organizací a programů

že tato potenciální „nečistota“, resp. „neobjektivnost“ představuje dobrý důvod ke zrušení recenzních řízení.

5 Hrubec ve svém textu mj. pesimisticky píše, že zatím mají vědci ve vztahu ke grantovým agenturám „možnost zaujmout pouze podřízené stanovisko toho, kdo usiluje o dobré hodnocení a získání grantu“ [s.107–108]. Případ vynucené rezignace Petra Matějí z pozice předsedy GA ČR představu o pasivní, resp. podřízené roli vědců nepotvrzuje.

6 Profant, M., Kritéria místo politiky? Odpověď Jaroslavu Peregrinovi, c.d.

účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací (M17+) a prosazen nový zákon, který začal platit v únoru 2020.“ [s. 7] Četba těchto řádků čtenáře snadno dovede k hypotéze, že když se politické garnituře vládnoucí v České republice těsně před rokem 2020 podařilo (díky úsilí mnoha lidí) ordoneoliberální pojetí vědy prosazené předchozí garniturou výrazně omezit, lze doufat, že rozumné politické garnituře se dokonce může podařit problém, který vytvořila „kafemlejnková“ garnitura neoliberálních zaslepenců, odstranit.⁷ (To, že v dalších textech je „významové pole neoliberalismu“ pojímáno volněji, na vyznění citované pasáže z Úvodu nic nemění.)

Celkově v Profantově textu nenacházím téměř nic, s čím bych vyloženě nesouhlasil nebo co bych nechápal. Co mi vadí, je to, jak se snaží zkusit, Peregrinovy výhrady a jak se vyhýbá věcným odpovědím. Vcelku příznačně nenápadné zkusení ilustruje například Profantova reakce na Peregrinovo pozastavení se nad jeho (i z mého pohledu podivnou) narážkou na Marxe, podle níž lze revolučně říci, že v přístupu k „technologicky-racionalistickému“ chápání vědy „přišel čas kritiky zbraněmi“. Peregrin se ptá, zda Profant volá po nějakém novém „výstřelu z Aurory“. Martin Profant reaguje, že by bylo „útešné, kdyby se současný propad školství odtrženého od vědy dal řešit tak jednoduše jedním výstřelem z kanonu“ (s. 174). Poznámka pro mladší čtenáře neznalé komunistické mytologie: výstřel z křižníku Aurora, kotvícího v roce 1917 v Petrohradě, byl smluveným signálem, který zahájil tzv. Velkou říjnovou socialistickou revoluci. Peregrinova zmínka o výstřelu z Aurory tak neodkazovala (a Martin Profant to ví) na výstřel z kanonu jakožto jednotlivou událost, ale na onu „kritiku zbraněmi“, kterou ve vztahu k ruské společnosti rozpoutali bolševici. „Událost“ podobné míry komplexity jako byla VŘSR, by, jsem přesvědčen, problém „školství odtrženého od vědy“ vyřešit mohla, je jen otázkou, jestli bychom o takové řešení měli stát. V rámci „polemiky“ jsme tak svědky příznačného manévru – Profant na Peregrinovu otázku formálně vzato zareagoval, ale co měl na mysli, když zmínil ono revoluční řešení charakterizované jako „kritika zbraněmi“, ne vysvětlil.

Profant se Peregrinovi snaží podsunout jakýsi nerealistický technokratický pohled. Říká, že nevidí „žádnou důvěryhodnou možnost mixu Peregrinových možností, který by rovnou poskytoval rozumná, jednoznačně uplatnitelná kritéria pro distribuci veřejných prostředků“, a že jsme tedy „odkázáni na vytváření národních a evropských vědních politik, při kterém nesou všichni zúčastnění odpovědnost za každý svůj krok, který není nikdy plně odvoditelný z obecných kritérií hodnocení“ (s. 172). To ale, zdá se mi, není ve vůbec žádném rozporu s tím, co říká sám Peregrin. Ten zdůrazňuje, že je potřeba průběžně formulovat a aktualizovat kritéria zohledňující

7 Nápravu neoliberalistické deformace díky Metodice 17+ chválí ve svém příspěvku i Višňovský.

– řečeno zkratkovitě: 1) hodnocení typu peer-review uvnitř vědecké obce, 2) společenský přínos daného vědeckého bádání a 3) bibliometrická kritéria sledující publikace a další relevantní výsledky. Nezavdává přitom podle mne žádný důvod dovozovat, že si myslí, že hledání aktuálně vhodné kombinace důrazu na kritéria naznačených typů má být nějaký technokraticky automatizovaný proces a nikoli složitý úkol pro ty, kdo se podílejí na vytváření zodpovědné vědní politiky.

Profant následně jako možnou komponentu těchto politik (která má patrně doplňovat ony tři přístupy zmiňované Peregrinem) zmiňuje „Hrubcův požadavek na proměnu procesů, v nichž mocenské struktury rozhodují o podmínkách realizace vědy, tak, „aby podstatně více reflektovaly potřeby a zájmy obyvatel““ (s. 173). Má jít o zdroj „rozhodování a řízení, který bude prolamovat kartel trhu a státní administrativy při rozhodování o podmínkách provozování vědy“ (tamtéž). Tuším, že Peregrinovi by se asi zdála lehce podezřelou řeč o prolamování kartelu trhu a státní administrativy (obsahující presupozici, že takový kartel je reálná věc) a poznamenal by nejspíš, že mluvení o reflexi potřeb a zájmů obyvatel zní hezky, ale kardinální otázkou je, kdo má v demokratické společnosti (mít) nárok na spolehlivé zjišťování a autoritativní formulování oněch zájmů a potřeb (Hrubec žádnou odpověď nepředkládá). Domnívám se nicméně, že by Peregrin s Profantem souhlasil, že kritika, jež „uvnitř výzkumných společenství udržuje křehkou a proměnlivou shodu na tom, co se sluší, a co se naopak nedělá a čemu je třeba vzdorovat“ (s. 174), je nenahraditelná. Mezi Peregrinem a Profantem tak, zdá se mi, není žádná zásadní neshoda.

Spíše se mi zdá, že neshoda panuje mezi Martinem Profantem a dalšími autory. Profant v závěru říká, že „je třeba důvěřovat tomu, že se můžeme, chceme a dokážeme poctivě dohadovat o tom, jak provozovat vědu ve veřejném zájmu“ (s. 174). Tento umírněný optimismus (který, jak jsem už naznačil, sdílím) je podle mne v poměrně příkrém rozporu s náhledem, který se zdá být společný přinejmenším pro Hrubce, Feinberga, Kopeckého a Višňovského, totiž že naše (a nejen naše) akademické prostředí je deformované, degradované, elitářsky uzavřené potřebám obyvatelstva atp.

I u polemického textu Emila Višňovského⁸ mám dojem, že spíše než o věcnou polemiku s Peregrinem nebo o odpověď na kritické body obsažené v jeho recenzi jde o rozvedení některých motivů článku z recenzované knihy.

8 Višňovský, E., *Filozofická reflexia akademického bytia*, c.d.

Až na zbytečně dramatické hodnocení aktuálního stavu (české a slovenské, resp. širě západní?) vědy⁹ je to, co Višňovský píše, vcelku nekontroverzní.

Zřetelná polemická reakce se váže k Peregrinem artikulovaným pochybám o filosofické přínosnosti knihy. Višňovský reaguje tvrzením, že „filozofických aspektov a otázok je v knižke dostatok“ (s. 167), a říká, že na některé upozornil ve svých poznámkách (těch je celkem 5 a tvoří jádro jeho polemické reakce). Já v nich ale, musím přiznat, zřetelný poukaz na ně nevidím. (To samozřejmě může být tím, že o tom, co je filosofický aspekt/otázka, mohou mít různí lidé různé legitimní představy.) Spíše tam nacházím poněkud repetitivní proklamace týkající se úlohy filosofie: „Bez filozofického (napr. socialno-filozofického) pohľadu na otázku povahy vedeckej práce a vedeckej inštitúcie, ich charakteru a poslania zrejme v súčasných komplexných podmienkach správne neodpovieme.“ (s. 161) „Bez filozofického (napr. sociálno-filozofického) pohľadu na otázky normativity a hodnotenia a s tým súvisiacich akademických praktík ako praktík sociálnych zrejme v súčasných komplexných podmienkach správne neodpovieme.“ (s. 163), „Bez filozofického (napr. sociálno-filozofického) pohľadu na otázku povahy vedeckej práce a vedeckej inštitúcie, ich charakteru a poslania zrejme v súčasných komplexných podmienkach správne neodpovieme“ (s. 164), „Bez filozofického (napr. sociálno-filozofického) pohľadu na otázky normativity a hodnotenia a s tým súvisiacich akademických praktík ako praktík sociálnych zrejme v súčasných komplexných podmienkach správne neodpovieme“ (s. 166) a „Bez filozofického (napr. sociálno-filozofického) pohľadu na otázky globálnej civilizácie zrejme v súčasných komplexných podmienkach správne neodpovieme“ (s. 167). S tím, co uvedené proklamace říkají, se snad dá souhlasit, ale tyto formulace jistě Višňovský nemíní jako zřetelně artikulované doklady filosofické relevance knihy. Nějaké výrazně přesvědčivější jsem, jak jsem naznačil, v jeho textu při nejlepším vůli nenašel. (Nicméně, jak jsem už řekl, na rozdíl od Peregrina filosofický přínos v knize nepostrádám.)

* * *

Z mého pohledu je podstatným problémem reakcí Profanta a Višňovského nikoli to, co se v nich píše, ale to, co opomíjejí. Nenajdeme v nich totiž, až na výjimky, které jsem se snažil zmínit, reakce na Peregrinovy výhrady k dané knížce – věcné vyjádření ke kritickým bodům, které Peregrin docela

9 Jedním z problémů Višňovského stylu, ale i stylu psaní některých dalších spoluautorů knihy je to, že mnohdy není dostatečně zřetelně rozlišeno, kdy se to, co se o stavu vědy říká, vztahuje na vědu ve světě (nebo alespoň, řečeno s Hrubcem, v okcidentálních zemích; v Rusku by dnes asi řekli „v zemích kolektivního Západu“) a kdy se váže ke specificky českým (resp. slovenským) poměrům, a kdy tedy kritika, řečeno slovy z Úvodu, „cílí na lokální podmínky“.

zřetelně formuluje. Zkusím pro přehlednost jeho kritické výhrady a otázky formulovat v podobě méně i více důležitých bodů.

1. Hned v první větě recenze se Peregrin pozastavuje nad volbou nakladatelského domu. I když to neříká explicitně, zjevně mu volba nakladatelství, které je „známé mj. vydáváním knih autora fantasy krváků Františka Kotlety či humoristických knih Miroslava Švandrlíka“ (s. 607), příliš nedává smysl. Stručnou obhajobu volby nakladatelství bych i já, vzhledem k tomu, že volba nakladatelství přirozeně ovlivňuje prestiž publikace i její dopad a případný ohlas, uvítal.
2. Peregrin vyjadřuje pochyby, zda proklamovaný žádoucí posun od stávajícího provozování vědy k vědě otevřené potřebám, které vyjadřuje obyvatelstvo (k „vědecké kreativitě ve veřejném zájmu“), představuje smysluplný program, a nastoluje otázku, zda vůbec něco takového jako „potřeby, které vyjadřuje obyvatelstvo“, existuje. I když sami autoři reakcí polemizujících s jeho kritikou, pokud se nemýlím, o potřebách obyvatelstva explicitně nemluví, bylo by nanejvýš vhodné, kdyby se k těmto pochybnostem vyjádřili. Z podtitulu recenzované knihy: *Od byrokratické komerce ke kreativitě ve veřejném zájmu*, totiž plyne, že má jít o centrální téma celé publikace.
3. Jedním z ústředních motivů recenze je zklamání nad tím, že autoři, kterým jde o redefinici vědy, pomíjejí zásadní otázku: *Jak poznáme kvalitní vědeckou práci?*, resp. vzhledem k proklamovanému zaměření knihy na společenské a humanitní vědy užší otázku: *Jak poznáme kvalitní vědeckou práci v humanitních a společenských vědách?* (Tato otázka se samozřejmě dá formulovat i v konkretizované podobě: *Jak poznáme, zda kniha „Nová vědecká éra?“ představuje kvalitní vědeckou práci?*) S autory bych se jistě shodl na tom, že oním kritériem v žádném případě není tržní ohled (tj. v případě knihy např. to, kolik na jejím prodeji nakladatel vydělal), ale stejně jako Peregrinovi i mně přijde překvapivé, že tuto kardinální otázku autoři knihy v podstatě pomíjejí. (Mně přijde navíc překvapivé i to, že na ni nijak nereagují ani autoři reakcí na jeho recenzi.) Všichni víme, že nelze formulovat vyčerpávající odpověď v pár větách, nicméně alespoň nástin nejrelevantnějších (nebyrokratických a neelitářských) kritérií a postupů, pomocí nichž mohou/mají národní i nadnárodní instituce financující výzkum ve společenských a humanitních vědách odlišit – dnes či v oné proklamované nové éře – skutečně kvalitní vědecká díla od výsledků, které si (další) finanční

podporu nezaslouží, má myslím čtenář takto prezentované knihy nárok očekávat.

4. Ve své recenzi Peregrin také píše: „Ne že bych na velmi abstraktní úrovni netušil, co to ‚veřejný zájem‘ je..., jak ale zjistíme, co je takovým ‚veřejným zájmem‘ ve vědě? Jak zjistíme, které výsledky, jež vědci vyprodukují, jsou ve veřejném zájmu, a které nikoli? To je něco, co jsem se doufal dozvědět z této knihy, co jsem v ní však nikde nenašel.“ (s. 611) Višňovského *Poznámka č. 5: Otázka veřejného zájmu vo vede* sice o tématu veřejného zájmu docela hezky pohovoří, ale ani náznak pokusu o odpověď na otázku, jak rozpoznat skutečný veřejný zájem od něčeho, co je za něj jen účelově vydáváno, jsem v ní nenalezl.
5. Z recenze zřetelně vysvítá Peregrinovo zklamání, že i přes mnoho-slibný název se o „nové vědecké éře“ mnoho nedozvěděl. Jeho frustrace není nijak překvapivá. Jak jsem zjistil díky tomu, že jsem měl k dispozici elektronickou verzi knihy, která umožňuje fulltextové vyhledávání, slovo „éra“ se v knize vyskytuje právě jen jednou – v jejím názvu (pro přesnost – v Summary se vyskytuje ještě anglický ekvivalent). Zdá se mi, že volbou neobyčejně atraktivního názvu udělali autoři, resp. editoři, knize medvědí službu. Upoutali sice pozornost, ale ve výsledku zklamali a rozladili řadu čtenářů (přínejmenším recenzenta a mne).
6. Poslední jasně formulovaná výtka, na niž autoři polemických reakcí nereagují, je výtka směřující ke knize jako celku. Podle Peregrina je kniha „natolik heterogenní, že je zcela jasné, že se nejedná o monografii, za kterou se vydává, ale o sborník“ (s. 612), s doplněním, že se mu zdá být „zřejmé, že zde skutečně není nic, co by spojovalo všechny texty v ní obsažené, a to ani z hlediska obsahu, ani z hlediska žánru“ (tamtéž). První část této výtky, totiž že jde o sborník a nikoli o monografii, mi původně přišla neopodstatněná. V knize samé se neuvádí, že nejde o sborník, ale o monografii. Pak mne ale napadlo podívat se do ASEP a zjistil jsem, že tam je kniha skutečně zapsána jako monografie. Obě výtky mi tedy nakonec přijdou relevantní a hodné reakce spoluautorů (když už na recenzi reagovali).

Celkově mi kniha přijde jako ztělesnění řady paradoxů. Kritizuje pojetí vědy založené na plnění projektů, skrze které proudí do vědy finance, ale sama je očividně primárně motivována snahou poskytnout „knižní výstup“ právě pro jeden z takovýchto projektů. Hovoří se v ní o tom, jak takové pojetí vědu deformuje, ale vychází této deformaci vstříc přinejmenším tím, že nesourodý sborník více či méně zajímavých textů je účelově vykazován jako kolektivní monografie (aby se výsledek vešel do kolonky, která se v kontextu vykazování zdá mít vyšší status). To, na jaká úskalí snadno narazí požadavek nepodjatého peer-review hodnocení v našem malém domácím rybníčku, pak ilustruje skutečnost, že recenzenty ručícími za její kvalitu jsou blízcí (emeritní) kolegové spoluautorů.

Já sám mám z knihy znepokojivý dojem. Přes všechny nepříjemnosti, problémy a někdy i nesmysly, se kterými jsem se během svého letitého působení v akademickém prostředí setkal, nemám pocit, že je toto prostředí nějak zásadně deformované, že moje práce je degradována a lidé v manažerských pozicích mi házejí klacky pod nohy. Je to snad tím, že jsem za svůj vědecký život nezažil nic jiného než ono deformované a degradované prostředí?¹⁰ Nebo je to (rovněž) tím, že jsem měl mimořádné štěstí na ony nadřazené manažery? Nenapadá mne jediný (kam až dohlédnu do manažerských výšek a časových hloubek), kterého bych mohl odůvodněně popsat jako byrokrata, který kolonizoval akademický prostor a ignoroval svoji povinnost vytvářet podmínky pro můj tvůrčí vědecký výkon. Dokonce ani každoroční vykazování výsledků/publikací (které kritizuje zejména Štěch) mi nevadí – to, že ústav má povinnost předkládat zprávu o své činnosti v jednotlivých letech, mi vzhledem k tomu, že jde o instituci placenou z veřejných peněz, přijde vcelku přirozené a vím, že rozhodující hodnocení mé práce se odehrává při atestacích, tj. typicky jednou za 5 let. Taková perioda mi nepřijde přehnaně krátká – ani pro hodnocení vědeckých pracovníků, ani pro hodnocení institucí.

Přes naznačenou (případnou) vlastní naivitu, resp. štěstí, si myslím, že kritická (více či méně filosofická) reflexe stavu, v jakém se akademické prostředí u nás, resp. obecněji v západních zemích (ale i třeba v komunistické Číně či ve fašistickém Rusku) nachází, analýza toho, kde číhají hrozby, a kde jsou naopak příležitosti a případně i světlé perspektivy, může být velmi cenná. Nicméně texty, které pojednávají o těchto tématech – kritizují minulé či současné vědní politiky a především realisticky navrhuji, na jakých princí-

10 Pohřichu, autoři textů, které hýří zdrcující kritikou na adresu současné neoliberalně deformované éry, nikde neřikají, ve kterých desetiletích (kterého století) a kde panovala ona zlatá doba, kdy akademický svět fungoval na správných i dnes uplatnitelných principech (z některých náznaků se zdá, že by možná mohlo jít o období, které skončilo někdy v 70. letech minulého století, ale zřejmě to není).

peč by dobrá vědní politika měla být postavena, bych raději než v nesourodých „monografiích“ nacházel v recenzovaných odborných časopisech.¹¹

11 Těsně po dopsání tohoto mého příspěvku do polemiky se mi do ruky dostala kniha od širšího kolektivu autorů, která místo nové vědecké éry hovoří o nové vědecké epoše: Hrubec, M. – Višňovský, E. (eds.): *K nové vědecké epoše. Globální srovnání deformací vědy*. Bratislava, Vydavatelstvo spolku slovenských spisovateľov, spol s.r.o., 2023 (v knize se uvádí, že paralelně vychází i v anglickém jazyce v nakladatelství Brill). Knihu, jejíž „kapitoly“ se částečně překrývají s monografií recenzovanou Peregrinem (některé články jsou jen upravené verze článků z této knihy), jsem prošel. Zjistil jsem, že je opět takřka výhradně věnována kritice staré (resp. stávající) vědecké epochy. O tom, jak má vypadat ona nová vědecká epocha, se v ní mnoho nedozvíme. Výjimku v tomto směru představuje závěrečná kapitola, která nastiňuje novou vědeckou epochu, která začala v Číně díky prezidentovi Si-Ťin Pchingovi. Dokumenty o nové vědní politice, které čínská ministerstva prezentovala v roce 2020, prý „vyvolaly zapálenou diskusi mezi čínskými akademiky (...) a také vzbudily celosvětový zájem“ (s. 342) Se zaváděním nové vědní politiky se neotálelo: „Od univerzit se očekává, že ji lokálně implementují nejpozději do konce července“ (s. 343) (má jít patrně o červenec 2020, ale jasně to není). Zdá se tedy, že alespoň v jedné zemi už ona nová vědecká éra/epocha, jež je proklamovaná ve zmíněných knihách, úspěšně začala.